

چکیده بررسی رفتار جنسی، به عنوان یکی از رفتارهای اساسی در زندگی انسان، به ویژه پس از ازدواج، از اهمیت بسیاری برخوردار است. اهمیت این موضوع به این جهت است که هویت جنسی انسان حدود سنین 2-3 سالگی شکل گرفته و به منظور بقای نوع بشر و ایجاد آرامش در زندگی تا مرگ تداوم می یابد. از آن جا که رفتار جنسی تا حدود زیادی اکتسابی و مبتنی بر یادگیری است، نیاز به آموزش و تربیت ویژه دارد. به این منظور، نوشتار حاضر در راستای شناخت رفتار جنسی مطلوب با الگوبرداری از اندیشه های اسلامی، به تبیین ضرورت تربیت جنسی و تعیین حدود و کیفیت آن می پردازد. در تألیف پیش رو، پس از معناشناسی رفتار جنسی، آموزش و تربیت جنسی پیش از ازدواج مطرح می شود و به منظور ارایه ی راهکارهای عملی جهت جلوگیری از بروز اختلالات و انحرافات جنسی، همراه با ذکر مصادیق، آموزش های مربوط به دوره ی بلوغ مورد تأکید قرار می گیرد و سرانجام در بحث رفتار جنسی در روابط زناشویی، به عوامل ایجاد روابط جنسی مطلوب، آداب آمیزش جنسی و آثار رفتار جنسی مطلوب در روابط زناشویی پرداخته می شود.

گریزه ی جنسی به عنوان یکی از مهم ترین غرایز بشر، عامل بقای نسل آدمی است. تاریخ بشر گویای آن است که انسان در جهت تولید مثل به آمیزش جنسی نیازمند بوده و به جنس مخالف تمایل دارد. گریزه جنسی در دوران بلوغ و نوجوانی با گرایش به جنس مخالف، بروز می کند و به معنای میل فطری، روانی و بالاخره فیزیکی است که به جهت خاصی فرد را به حرکت درمی آورد و به «رفتار جنسی» می انجامد.

بر اساس فرهنگ ها و دیدگاه های مختلف، مفهوم گریزه ی جنسی، متفاوت ارزیابی شده است. در قرن های گذشته، بشر اطلاعات خود را درباره رفتار جنسی از دین و ادبیات به دست آورده و بر اساس چنین آگاهی هایی از تمایلات جنسی خود بهره مند شده است. یونانیان باستان در افسانه های خود چنین ابراز داشته اند که انسان ها دارای خلقت دوگانه هستند؛ بعضی از انسان ها مؤنث دوگانه و برخی مذکر دوگانه اند؛ بنابراین علاقه به جنس مخالف ظاهراً ناشی از شکاف نیمی مذکر و نیمی مؤنث و تمایل به هم جنس ناشی از شکاف (مذکر مؤنث) دوگانه است (Hyde, 1986 : 4).

نگرش دین یهود به مقوله فوق، بیشتر به منظور تولید مثل و داشتن وارث و جانشین بوده است. این دین، پسران را در سن 13 تا 18 سالگی و دختران را در سن 12 سالگی به ازدواج توصیه می کند (Lindzy & Thompson, 1988 : 421). در دین یهود، از یک سو، اعمال جنسی زن، گناه آلود و ناپاک معرفی شده و از سوی دیگر توصیه شده است که در پرتو ازدواج، ارضای تمایلات جنسی به درون خانواده منتقل شود و زن در خانواده مورد حمایت قرار گیرد. بر اساس چنین اعتقادی، دیدگاه یهود، نگرشی دوگانه و متضاد را در این زمینه ارائه می دهد.

در مسیحیت نیز، نسبت به زن نگرش یکسانی وجود ندارد؛ با وجود اینکه زنان را به رهبانیت دعوت می کند، آنان را به واسطه ی امکان برقراری روابط جنسی با مردان، دلفریب دانسته و در این صورت، سرکوب شهوت جنسی را به مردان سفارش نموده و خواسته است تا در این جهت به کلیسا روی آورند (همان).

با ظهور اسلام، دیدگاه گذشته نسبت به زنان و به طور کلی نسبت به غریزه جنسی، متحول شد؛ چنان که اسلام ارضای تمایل جنسی را در نظام خانواده و در پرتو ازدواج امری پسندیده به حساب آورد و بر آن تأکید ورزید و به انسان ها اجازه داد که تمایل جنسی خود را از طریق آمیزش با همسر خویش ارضا کنند. اسلام علاوه بر ازدواج دائم، امکان ازدواج موقت را تحت شرایطی خاص به منظور ارضای غریزه ی جنسی فراهم ساخته است. از این جهت است که در دین اسلام، ازدواج تنها راه ابراز و ارضای تمایل جنسی به شمار می آید و به هیچ وجه سرکوب غریزه ی جنسی جایز دانسته نشده است؛ بلکه هرگاه امکان ازدواج فراهم نباشد، به «استعفاف» امر می شود. قرآن کریم در سوره نور آیه 33 می فرماید: «ولیستعفف الذین لایجدون نکاحاً حتی یغنیهم الله من فضله»، «و آنان که امکان ازدواج ندارند، باید عفت نفس پیشه کنند تا خدا آن ها را به لطف خود بی نیاز گرداند.» عفت نفس به معنی کنترل غریزه جنسی است. در این معنا، کسانی که از لحاظ مالی یا آمادگی روحی، امکان ازدواج ندارند، با شیوه های خاصی به کنترل غریزه ی جنسی توصیه شده اند که شرح آن در مباحث آتی خواهد آمد.

معناشناسی «رفتار جنسی» علوم مختلف زیست شناسی، روان شناسی و مردم شناسی، رفتار جنسی را متفاوت معنا کرده اند. زیست شناسان رفتار جنسی را چنین تعریف می کنند: «به هر نوع رفتاری که احتمال ترکیب اسپرم و تخمک را افزایش دهد، رفتار جنسی گفته می شود.» (Hyde, 1986 : 3) در این تعریف بر وظیفه ی تولید مثل تأکید شده است. تعریفی که زیست شناسان درباره ی رفتار جنسی مطرح کردند، با کشف اسپرم به وسیله ی «آنتون فن لیوون هوک» [1] و همکارش «جان هام» [2] آغاز شد؛ تا این که در سال 1875 برای اولین بار لقاح باروری بیضه به وسیله ی «اوسکار هرت وینگ» [3] با استفاده از اسپرم در خاریوست دریایی صورت گرفت. اگر چه سلول تخم ماده در انسان به طور مستقیم تا قبل از قرن 19 مشاهده نشده بود، لیکن زیست شناسان ترجیح دادند که رفتار جنسی را بر اساس لقاح و تولید مثل تعریف کنند. روان شناسان نیز رفتار جنسی را چنین تعریف کرده اند: «رفتاری که برانگیختگی جنسی ایجاد نموده و احتمال رسیدن به اوج لذت جنسی را افزایش می دهد.» (همان)

بررسی مردم شناسان و روان شناسان اجتماعی نشان می دهد که در فرهنگ های مختلف روش های ارضای میل جنسی و به عبارت دیگر رفتارهای جنسی، به صورت های مختلفی تحقق می پذیرد.

با رشد و پیشرفت علوم رفتاری، مطالعه رفتار جنسی بشر ضروری به نظر می رسد. گزارش های کینزی [4] (1953) درمورد رفتار جنسی مردان و زنان، از جمله پژوهش های مهمی است که در این زمینه صورت گرفته است. وی در یک مطالعه ی تاریخی با 5300 مرد و 5900 زن مصاحبه کرد. نتیجه این مصاحبه ها علاوه بر کسب اطلاعاتی مهم، معیار مقایسه ای را نیز در این زمینه به دست داد. کینزی معتقد بود که بهترین شاخص نگرش یک شخص، رفتار ظاهری اوست (Bancroft, 1983 : 108). بر اساس چنین اعتقادی، کینزی درباره ی نگرش ها و واکنش های هیجانی زنان بررسی هایی به عمل آورده و نتایج حاصل را گزارش کرده است.

هانت [5] نیز نتایج تحقیق خود را درباره ی رفتار جنسی در مردان و زنان در مقایسه با بررسی های کینزی، در خلال سال 1969 در کتابی به نام «رفتار جنسی» نگاشت و در اوایل دهه ی 1970، آن را منتشر کرد. حاصل مقایسه پژوهش های هانت و کینزی بیانگر آن است که در آمریکا، در دهه های اخیر آمیزش جنسی قبل از ازدواج رواج یافته، از تفاوت های نقش جنسی زنان و مردان کاسته شده و تفاوت ارضای تمایل جنسی در طبقه های اجتماعی مختلف از میان رفته است.

هانت در 24 ایالت از ایالات متحده ی امریکا تحقیق کرده است که در آن 982 مرد و 1044 زن شرکت داشتند. از این عده، 90 درصد سفید پوست، 10 درصد سیاه پوست، 71 درصد متأهل، 25 درصد مجرد و 4 درصد، مدت ها قبل ازدواج کرده بودند (همان : ص 276). در نتایج حاصل از تحقیق هانت، افزایش آمیزش جنسی قبل از ازدواج در آمریکا، بیانگر آن است که جامعه ی آن زمان امریکا تا حدودی نسبت به گذشته، از آزادی رفتارهای جنسی بیشتری برخوردار بوده است.

مفاهیم بنیادین در رفتارشناسی جنسی مهمترین مفاهیمی که در بررسی رفتار جنسی قابل بحث و بررسی است، شامل موارد ذیل می شود :

الف) جنسیت یا تمایل جنسی [6] این مفهوم به دو معنی به کار می رود؛ اولین معنی آن فعالیت شهوانی است که به لذت یا تولید مثل منجر شود و دومین معنای آن مفهوم زیست شناسی جنسی را دربر می گیرد. وجود کروموزم های زنانه، تخمدان ها و مهبل برای تعیین جنسیت زن، اهمیت زیادی دارد؛ اگرچه برخورداری از احساس زنانه برای زن بودن اهمیت بیشتری دارد. همان گونه که وجود کروموزم های مردانه و آلت جنسی مردانه و بیضه ها برای تشخیص جنسیت مرد ضروری است؛ اما وجود این ویژگی ها به طور ضروری احساس مرد بودن را نشان نمی دهند (Lindzy & Thompson, 1988 : 417). داشتن ویژگی های روانی مردانه، احساس مردانگی را روشن می سازد و به تمایز احساس مردانه و زنانه منجر می شود.

ب) هویت جنسی [7] مفهوم فوق، بیان کننده ی آن است که فرد خود را مذکر یا مؤنث بشناسد. هویت جنسی بر اساس زیست شناسی افراد بنا می شود و به تجربه های اجتماعی فرد بستگی دارد و برای این که ثبات و دوام یابد، به گذشت زمان نیاز دارد (همان).

هر کودکی تا سن 2-3 سالگی، تقریباً با قاطعیت می تواند بگوید : «من یک پسر» یا «من یک دختر». به عقیده ی رابرت استولر [8]، هویت جنسی به طور ضمنی به جنبه های روانی مردانگی و زنانگی اشاره دارد و مفهوم جنس، جنبه ی اجتماعی و جنسیت، بُعد زیست شناختی هویت جنسی را نشان می دهد. غالباً بین این دو مفهوم هماهنگی وجود دارد؛ یعنی مردها مردانه و زن ها زنانه رفتار می کنند؛ اما گاهی ممکن است، بین جنس و جنسیت به صورت متضاد یا متعارض نیز رشد کنند (کاپلان، 1368 : ص 80).

در زمینه ی عوامل تشکیل دهنده ی هویت جنسی، علاوه بر جنبه های زیست شناختی و ژنتیکی، می توان به نگرش های والدین و گرایش های فرهنگی نیز اشاره کرد؛ به عبارت دیگر، آموزش های خانوادگی و اجتماعی علاوه بر جنبه های زیست شناختی و ژنتیکی، هویت جنسی شخص را پی می ریزد.

ج) نقش جنسی [9] «نقش جنسی» نوعی انتظار فرهنگی است که چگونگی ارتباط مردان و زنان را با یکدیگر تعیین نموده و هم چنین فعالیت افراد را بر اساس ارزش ها و علاقه آن ها مشخص می کند (Lindzy & Thompson, 1988 : 418).

نقش جنسی با هویت جنسی ارتباط دارد. عامل عمده در کسب نقش مناسب جنسی، یادگیری های فرد است. گاهی نقش جنسی با هویت جنسی تضاد دارد. ممکن است شخصی با یک فرد هم جنس همانندسازی کند؛ اما

با این وجود، لباس، آرایش مو، یا سایر ویژگی های غیر هم جنس را برگزیند. حتی ممکن است شخصی با جنس مخالف خود همانندسازی نموده و به اقتضای موقعیت، ویژگی های رفتاری فرد هم جنس را برگزیند. نقش جنسی را جان مانی [10] چنین تعریف می کند: به هر آن چه فرد برای شناساندن خود به عنوان یک پسر یا مرد یا یک دختر یا زن انجام می دهد و انتظارات اجتماعی را برآورده می سازد، نقش جنسی گفته می شود. نقش جنسی، به تدریج از طریق تجاربی که شخص در تعامل با محیط به دست می آورد و با این وجود، از طریق دستورها و تلقین های آشکار، شکل می گیرد (کاپلان، 1368: ص14).

آموزش و تربیت جنسی

الف- ضرورت ابتدای رفتار جنسی بر تربیت جنسی آموزش و تربیت جنسی در مراحل مختلف رشد انسان، به منظور پیشگیری از بروز انحرافات جنسی و اخلاقی ضروری است. در اهمیت تربیت جنسی کافی است گفته شود که پایه و اساس بسیاری از انحرافات بعدی تا پایان دوران جوانی، بر آموزش و پرورش جنسی استوار است. بر اساس دیدگاه های آسیب شناسان جرم و جنایت، بخش زیادی از جرایم که تا سنین بیست و نه سالگی انجام می شود یا جنسی است یا دارای رنگ و هوای جنسی؛ مثل برخی موارد سرقت که جوانان برای تأمین خواسته های جنسی بدان دست می زنند (رک. کی نیا، 1362: مقدمه).

به دلیل اهمیت تربیت جنسی، دستورالعمل های دینی بسیاری در مراقبت از کودکان و نوجوانان، به جهت پیشگیری از لغزش ها و صیانت آنان از خطرات و عوارض ناشی از تمایلات جنسی ارائه شده است که می توان به برخی از آن ها اشاره کرد:

سفارش به تقویت مبانی مذهبی و اخلاقی، آموزش راه و رسم صیانت از خود و دفاع از شرافت انسانی خویش، رعایت ضوابط در معاشرت ها، ایجاد شرایط مناسب در خواب و استراحت، تفکیک بستر فرزندان، مراقبت در دفع و تخلیه ی کودک، مراعات لازم در نحوه ی پوشش، آموزش مقدمات لازم برای ورود به دنیای بلوغ و نوجوانی، آشنایی با تغییرات جسمانی و روانی دوره بلوغ، توجه دادن به خطرها و عوارض آسیب زا، کنترل غیرمستقیم در عرصه ی حالات، مواضع و آمد و شدها، آموزش تکالیف شرعی و سعی در واداشتن به انجام وظیفه ی دینی بر اساس شناخت و باور.

والدین به این نکته باید توجه داشته باشند که فرزندان از ادراک و فهم لازم در زمینه های مختلف متناسب با سن خویش برخوردارند؛ بنابراین لازم است مراقب روابط خود با همسر خویش بوده و چه بسا شوخی ها، کنایات، اشارات و مطایباتی که والدین در حضور فرزندان با یکدیگر دارند، در شکل گیری رفتارهای نامناسب در آن ها مؤثر باشد. کودکان و نوجوانان در زمینه روابط جنسی و مقدمات آن، کنجکاوی زیادی از خود نشان می دهند. آن ها در نحوه ی روابط والدین، کیفیت پوشش آن ها و ... دقت کرده و می خواهند از آن آگاه شوند. دختران و پسران در دوره کودکی و حدود 6-7 سالگی و نوجوانان در حدود 13-14 سالگی از نقش خود به عنوان مادر و پدر اطلاع دارند؛ اگرچه از چگونگی نقش خود آگاهی ندارند و در برخی موارد نوعی تقلید و همانندسازی از زندگی یک زن و شوهر را نشان می دهند که مبین اهمیت آموزش و تربیت جنسی است. لازم است پدران و مادران، فرزندان را در مورد مسایل جنسی به صورت تدریجی از حسن و قبح، منع و جوازاها آگاه نمایند.

ب- حدود و ثغور آموزش و تربیت جنسی تربیت جنسی در دوره کودکی و نوجوانی، آمادگی لازم را برای آموزش های

جنسی پیش از ازدواج فراهم می سازد. این نکته حائز اهمیت است که کیفیت آموزش و تربیت جنسی بر حسب مراحل سه گانه (پیش از ازدواج، حین ازدواج و پس از ازدواج) متغیر و متفاوت است.

بر اساس گزارش «الدرمن» [11] رئیس انجمن دفاع از کودکان، از هر بیست نوجوان آمریکایی، ده نفر از لحاظ جنسی فعال هستند و چهار نفر از وسایل ضدبارداری استفاده می کنند؛ دو نفر حامله می شوند و یک نفر متولد می شود. در مطالعه ای که «جان هاپکینز» [12] انجام داد، دریافت که یک نفر از هر 5 نفر پانزده ساله ها و یک نفر از هر 3 نفر شانزده ساله ها و 43 درصد از هفده ساله ها، از لحاظ جنسی فعال هستند. «لوئیس هریس پل» [13] دریافت که 57 درصد از هفده ساله ها، 46 درصد از شانزده ساله ها و 29 درصد از پانزده ساله ها، از لحاظ جنسی فعال هستند و هشتاد درصد از دخترانی که وارد دانشگاه می شوند، حداقل یکبار رابطه جنسی داشته اند (7 : Shahid Athar, 1990).

با توجه به پژوهش های فوق، اهمیت تربیت جنسی پیش از ازدواج آشکار می شود؛ اگرچه این تحقیقات در امریکا صورت گرفته است، اما احتمال بروز چنین مسایلی در کشورهای دیگر از جمله ایران نیز وجود دارد؛ بنابراین لازم است ضمن تدارک آموزش های لازم و ضروری برای جوانان و نوجوانان، حفظ حریم ها و تناسب آموزش های مذکور را با سنین افراد در نظر داشت. یک دوره آموزش مسایل جنسی می تواند دربرگیرنده ی موضوعاتی از قبیل عناوین ذیل باشد :

1- آموزش جنسی پیش از ازدواج

1-1- رشد و تحول جنسی

1-1-1- الگوی زمانی مربوط به نوجوانی

1-1-2- تغییرات فیزیکی در نوجوانی

1-1-3- نیاز به زندگی خانوادگی

1-2- فیزیولوژی سیستم تولید مثل

1-2-1- اندام ها، قاعدگی، اختلالات جنسی برای دختران

1-2-2- اندام ها، احتلام، انحرافات جنسی برای پسران

1-3- مفاهیم مربوط به رشد جنین و تولد

1-4- بیماری های آمیزشی انتقالی (سرایت کننده و واگیردار)

1-5- جنبه های ذهنی، هیجانی و اجتماعی نوجوانان و جوانان

1-6- جنبه های اخلاقی، مذهبی و اجتماعی جوانان و میانسالان

2- آموزش جنسی حین ازدواج

3- آموزش جنسی پس از ازدواج

ج- تربیت جنسی پیش از ازدواج

والدین و مربیان آموزشی، هم چنین رسانه های گروهی، عهده دار تربیت و آموزش های ضروری جنسی جوانان و نوجوانان اند. متولیان تربیتی جامعه باید با تمهیدات آموزشی و تربیتی لازم و پاسخ گویی های مناسب، از پیش رسی بلوغ جنسی قبل از بلوغ فکری جوانان جلوگیری کنند. آموزش و تربیت جنسی پیش از ازدواج باید به وسیله مربیانی انجام شود که آموزش و تجربه ی لازم را کسب کرده باشند و در زمان و مکان مناسب و با بیان روشن در حد نیاز مخاطبین مسایل جنسی را تبیین کنند. مربیان، به خصوص والدین به عنوان الگوهای عملی، باید مراقب

رفتارهایی که توجه فرزندان را به مسایل جنسی معطوف ساخته و باعث پیش رسی بلوغ جنسی در آن ها می شود، باشند. آرایش و نحوه ی پوشش مادران، تعویض لباس والدین دور از نگاه نوجوانان، روابط محرم و نامحرم و مسایلی از این قبیل باید مورد توجه قرار گیرد.

رشد و تحول میل جنسی در آموزش پیش از ازدواج، توجه به رشد و تحول میل جنسی از دیدگاه اسلام، لازم و ضروری است. با بررسی آیات قرآن و احادیث معصومین (ع)، سیر تحول غریزه ی جنسی، طی سه مرحله قابل تبیین است :

تولد تا 6 سالگی

در اصطلاح قرآن، فرد از هنگام تولد تا بلوغ، طفل نامیده شده است؛ آن جا که می فرماید : «و اذا بلغ الاطفال منکم الحلم فلیستأذنوا...» (نور، 59)، «هنگامی که اطفال شما بالغ شدند، (باید برای ورود به خانه نامحرم) اجازه بخواهند...». در برخی احادیث، از واژه صبی و صبیبه نیز استفاده شده و قرآن این اصطلاح را برای کودکی هم که در گهواره باشد، به کار می برد؛ چنان که می فرماید : «کیف نکلم من کان فی المهد صبیا» (مریم، 29)، «ما چگونه با طفل در گهواره سخن گوئیم».

با توجه به آیات فوق، طفولیت و صبی واژه هایی است که ماقبل بلوغ را نشان می دهد. بر این اساس دوره ی تولد تا بلوغ را می توان به دو مرحله ی تولد تا 6 سالگی و 6 سالگی تا بلوغ تقسیم کرد. سفارش ها و توصیه های گرانقدر پیامبر گرامی اسلام (ص) و ائمه معصومین (ع) در تربیت جنسی کودکان بیانگر آن است که مرحله ای از تمایلات جنسی در آغاز دوره ی کودکی وجود دارد؛ گرچه کودک هوشیارانه از آن آگاه نیست؛ اما عوامل بیرونی ناهوشیار بر رفتار جنسی تأثیرگذار است. پیامبر اسلام (ص) درباره ی رابطه جنسی والدین و چگونگی آن به دور از چشم و گوش کودک می فرماید : «قسم به آن که جانم در دست اوست، اگر مردی با زن خویش نزدیکی کند، در حالی که در آن خانه کودکی بیدار باشد که آن دو را ببیند و کلام یا صدای تنفس آن ها را بشنود، هرگز رستگار نخواهد شد؛ خواه پسر باشد و خواه دختر، زناکار خواهد شد.» (حر عاملی، 1403ق : ج14، باب 67، ح1، 7) امام محمد باقر (ع) نیز می فرماید : «زنهار از آمیزش در جایی که کودکی تو را می بیند که قادر است به خوبی آن حال را برای دیگران توصیف کند.» (همان : ح8)

با توجه به احادیث فوق روشن است که کودک هر عمل یا سخنی را از والدین به عنوان الگو یاد می گیرد و آن را تکرار می کند. در این سن، کودکان بسیاری از اعمال و گفتار را تقلید می کنند و با والدین خود همانندسازی می نمایند. در این سن، کودکان با آلت جنسی خود بازی می کنند و می خواهند جنسیت خود را شناخته، از تفاوت های جنسی مذکر و مؤنث آگاه شوند. در این مرحله، هر پسر یا دختری از جنسیت خود آگاه می شود و در پایان این مرحله، نقش جنسی خود را به خوبی ایفا می نماید.

6 سالگی تا بلوغ

در این مرحله، پسران و دختران نقش جنسی خود را به خوبی دریافته، انتظاری را که دیگری از آن ها در اجرای نقش مردانه یا زنانه دارد، برآورده می سازند.

یکی از موارد مهم در آموزش و تربیت جنسی، جلوگیری از پیش رسی بلوغ است تا بدین وسیله از ایجاد فاصله

میان بلوغ جنسی و بلوغ فکری جلوگیری شود. از این رو اولین گام، شناخت علل و عوامل پیش رسی بلوغ است. برخی از این عوامل عبارتند از :

1- عوامل ارثی یا ژنتیکی که از گذشتگان و نسل های قبل به فرزندان انتقال یافته و از کنترل انسان خارج است؛ چنان که علامه طباطبایی در تفسیر المیزان ذیل تفسیر آیه «قل کلّ يعمل علی شاکلته»، «بگو هر کسی بر اساس شخصیت و شاکله خود عمل می کند»، معنای شاکله را به عوامل ارثی و محیطی خلق و خوی انسان نسبت داده و می فرماید : «بعضی مزاج ها زودتر فوران کرده و تمایل به جفت جنسی پیدا می کنند...» (طباطبایی، 1397ق : ج13، ص203)

2- عامل تغذیه؛ به ویژه غذاهای هورمون دار و مصرف زیاد مواد پروتئینی از قبیل گوشت، تخم مرغ و

3- عوامل اجتماعی و فرهنگی؛ مثل تماشای فیلم های مهیج و تحریک کننده، مشاهده صحنه های شهوانی، شنیدن برخی از داستان های جنسی یا ذکر مشاهدات برخی صحنه ها، تصویرها، طنزها، کنایات و استعارات.

4- عوامل حسی از قبیل لمس، اختلاط زیاد دوجنس مخالف و نوازش های بی مورد.

5- عوامل مؤثر پوستی؛ مثل وجود اگزما در اطراف دستگاه تناسلی، وجود و بروز انگل های معدي، وضع لباس از نظر چسبندگی به بدن، زبری و نرمی آن و

با توجه به موارد فوق، والدین و مربیان باید نوجوانان را راهنمایی و هدایت نمایند و به طور کلی در مورد انواع غذاها، نوع لباس پوشیدن، استحمام و شیوه نظافت، وضعیت خواب و بیداری، روابط و معاشرت ها، دیدن و شنیدن ها و ... مراقبت زیادی داشته باشند.

اسلام به منظور پیشگیری از بروز انحراف های جنسی، برنامه ها و توصیه های خاصی ارائه کرده است تا با بهره گیری از آن ها، تمایلات جنسی به طور طبیعی و فطری رشد نماید و از بروز اختلال ها، انحراف های جنسی و بلوغ زودرس جلوگیری کند. برخی از این توصیه ها عبارتند از :

عدم بوسیدن دختر و پسر 6 سال به بالا؛ بر طبق نظر اسلام بوسیدن پسر و دختر در چنین سنینی برای مرد و زن نامحرم جایز نیست. در حدیثی از امام علی (ع) روایت شده که فرمود : «إذا أتت علی الجارية ستّ سنین لم یجز ان یقبلها رجل لیست هی بمحرم له و لا یضمّها الیه»، «هنگامی که دختر بچه ای به سن 6 سالگی رسید، جایز نیست مرد نامحرم او را ببوسد یا او را در آغوش بگیرد و به خود بچسباند.» (همان : ص28)

عدم جواز بوسیدن دختران و پسران توسط یکدیگر؛ پیامبر اسلام (ص) می فرماید :

«إذا بلغت الجارية ستّ سنین فلا یقبلها الغلام و الغلام لا تقبله المرأة إذا جاوز سبع سنین»، «هنگامی که دختری به سن 6 سالگی رسید، پسر بچه او را نبوسد و هنگامی که پسر بچه از سن 7 سالگی گذشت، زن او را نبوسد.» (همان)

جاریه و غلام دو واژه ای هستند که در قرآن و روایات به کودکانی گفته می شود که به حد بلوغ نرسیده اند (نک. مریم، 7؛ مریم، 20؛ صفات، 101؛ ذاریات، 28).

جدا کردن بستر خواب کودکان؛ در احادیث مختلف، جداسازی بستر خواب دختر و پسر از یکدیگر و از هم جنس خود و همچنین جدا کردن بستر آن ها از پدر و مادر خویش در سنین مختلف و حتی پیش از بلوغ توصیه شده است. این جداسازی را برخی در ده سالگی و برخی زودتر از آن توصیه نموده اند و در مجموع در دیدگاه های روان شناسی حتی در سنین 6-5 سالگی و گاهی زودتر از آن نیز مطرح شده است. پیامبر اسلام (ص) در این زمینه می فرماید : «در سن ده سالگی بستر خواب کودکان، اعم از پسر و پسر، دختر و دختر، را از یکدیگر جدا

سازید.» (حرعاملی، 1403ق : ج14، ص28)

قرآن کریم نیز به مرحله قبل از بلوغ کودکان، توجه خاصی مبذول داشته و خطاب به مؤمنان می فرماید : «ای مؤمنان باید کنیزان شما و کودکانی که به حد بلوغ نرسیده اند (در شبانه روز) سه بار از شما اجازه بخواهند : پیش از نماز صبح، هنگام ظهر که جامه ها از تن برمی گیرید و پس از نماز عشا، این سه وقت هنگام خلوت شماست.» (نک. نور، 58)

از آیه و روایت فوق چنین نتیجه می شود که اگر کودکان بدون اجازه وارد اتاق والدین شوند، چه بسا والدین را در حال آمیزش دیده و بر اثر آن رشد طبیعی جنسی آن ها آسیب ببیند و به بلوغ زودرس یا به اختلال های جنسی دیگر مبتلا شوند. به همین دلیل، روابط جنسی والدین باید به دور از نگاه کودک صورت گیرد و کودکان یاد بگیرند که هنگام ورود به اتاق خواب والدین با اجازه وارد شوند. بنابراین باید در مرحله اول و دوم عوامل بروز دهنده، تشدیدکننده و مخرب را از بین برد.

بلوغ موريس دبس در کتاب مراحل تربیت، درباره بلوغ چنین می گوید : «اثر حیات جنسی در رفتارهای گوناگون نوجوان دیده می شود؛ وقتی این امر را از سایر جنبه های فعالیت او جدا می کنیم، خطر این است که افکار وسواسی و وحشت های دوره ی بلوغ در او پرورش یابد. حتی کودک هم نوعی فعالیت جنسی از خود نشان می دهد که هنوز رنگ تناسلی ندارد و نادیده انگاشتن آن با خطرات جدی همراه است.» (دبس، 1362 : صص162-163)

در این مرحله وظایف والدین و مربیان را می توان به صورت زیر برشمرد : اول این که باید نوجوان را از وقوع تغییرات غافلگیر کننده آگاه ساخت. دوم این که باید از ظهور برخی انحراف های جنسی جلوگیری کرد و هرگاه با چنین انحراف هایی روبه رو شد، آن ها را هدایت نمود. نادانی و شتاب زدگی در امور جنسی، در واقع دو خطر بزرگ در این مرحله از رشد آدمی است. در این دوران وظیفه ی آگاه کردن نوجوان در درجه ی اول به عهده ی والدین است و والدین می توانند در صورت لزوم شخص دیگری را به عنوان نماینده خود مأمور این کار کنند؛ به عنوان مثال دختران، باید پیش از وقوع عادت ماهانه از آن مطلع شوند تا وقتی چنین شد، بدون این که به وحشت بیافتند یا احساس شرم کنند، بدانند که این امر کاملاً طبیعی است و چه احتیاط هایی را باید انجام دهند (همان : ص164).

بلوغ جنسی در دختران در دختران، تغییرات جسمی مربوط به بلوغ جنسی تقریباً با علایم و خصوصیات زیر آشکار می شوند :

1- بزرگ شدن سینه

2- روئیدن و رشد موهای زهاری صاف و کم رنگ

3- حداکثر رشد سریع بدن

4- ظهور موهای زهاری مجعد

5- شروع قاعدگی

6- رشد موهای زیر بغل

حدود سنی قاعدگی از ده تا هفده سالگی و متوسط آن در سن 13 سالگی است. اولین قاعدگی قبل از 9 سالگی و

پس از 18 سالگی بسیار به ندرت اتفاق می افتد؛ چنان که در هفتاد و پنج درصد از دختران، اولین قاعدگی در سنین 12 تا 14 سالگی روی می دهد. قاعدگی نشانه ی کاملی از بلوغ جنسی نیست؛ ممکن است پس از اولین قاعدگی در دوره های بعدی، بی نظمی هایی مشاهده شود و به نظر می رسد که قاعدگی بسیاری از دختران قبل از این که تخمدان ها قادر به تولید تخمک های قابل باروری باشد و نیز قبل از این که رحم آن ها آمادگی بارداری داشته باشد، شروع می شود. فورد [14] و بیچ [15] شواهدی به دست می دهند، مبنی بر این که تعداد بسیار کمی از دختران قبل از سن 15 سالگی قادر به تولید مثل هستند؛ حتی احتمال باروری آن ها در مقایسه با سال های بعد بسیار کمتر است (گروه نویسندگان، 1367 : صص 442-443).

بلوغ جنسی در پسران تغییرات ظاهری بلوغ جنسی پسران با خصوصیات زیر آشکار می شود :

1- رشد سریع و به حداکثر رسیدن اندازه ی بیضه و آلت جنسی

2- ظهور موهای بلند و نرم در قسمت زهاری

3- تیره تر و بلندتر شدن موهای نرم پشت لب به خصوص در دو طرف انتهایی

4- آشکار شدن و رشد موهای نرم در دو طرف صورت در جلوی گوش ها

5- بم شدن صدا

6- حداکثر رشد موهای کلیه ی قسمت های بدن

در مطالعه ای که توسط هدلی دیموک (1970) صورت گرفت، معلوم شد که 65 درصد پسران بین سنین 14 و 15 سالگی به مرحله بلوغ جنسی می رسند (همان : ص 443).

بانکرافت می گوید : «این فرضیه تقریباً به اثبات رسیده است که در سنین بلوغ به خصوص در پسران، پاسخ های جنسی افزایش می یابد. سرچشمه ی این تغییرات را به عوامل هورمونی نسبت می دهند. در پسرانی که تجربه های خودارضایی و رسیدن به اوج لذت جنسی را کسب کرده اند، تنها تغییر مشاهده شده در بلوغ، انزال است که رخ می دهد. تغییر عمده در مرحله ی بلوغ ممکن است واکنش هیجانی به محرک های جنسی باشد.» (Bancroft, 1983 : 21)

همان طور که اشاره شد، ویژگی اصلی بلوغ در پسران، احتلام و انزال و در دختران، عادت ماهیانه است. دو نشانه ی دیگر نیز، در فتاوی مشهور شیعه علامت بلوغ دانسته شده است که عبارت از : برآمدن موی اطراف عورت و رسیدن به پایان پانزده سالگی (سال قمری) برای پسران و پایان سن نه سالگی (سال قمری) برای دختران است. بعضی از فقها مانند فیض کاشانی، بلوغ دختران را بنابر پاره ای از روایات سیزده سالگی دانسته اند. بسیاری از فقهای اهل سنت، بلوغ پسران را در سن هجده سالگی و در دختران همین سن یا اندکی کمتر از آن دانسته اند. با توجه به اختلاف آب و هوای مناطق مختلف، سن بلوغ متفاوت است. موریس دبس می گوید : «سنی که در آن اولین عادت ماهیانه ظهور می نماید، با شرایط مختلف تغییر می کند. عادت ماهیانه در ممالک گرمسیر زودتر از مناطق سردسیر شروع می شود. در لاپونی، هجده سالگی و در حبشه، 9 تا 10 سالگی آغاز بلوغ شناخته شده است.» (دبس، 1362 : ص 30)

قرآن کریم، احتلام را نشانه ی بلوغ جنسی می داند و از بلوغ جنسی به بلوغ نکاح یاد می کند؛ ولی بلوغ عقلی را، داشتن رشد و توان تدبیر امور اجتماعی و اقتصادی و تشخیص مصلحت از فساد معرفی کرده و می فرماید : «یتیمان را آزمایش کنید تا هنگامی که به سن زناشویی برسند؛ در آن هنگام اگر از آن ها رشدی دیدید، اموالشان

را به ایشان بدهید.» (نساء، 6)

کنترل و تسلط بر میل جنسی یکی از مباحث مهم و ضروری در تربیت جنسی پیش از ازدواج، شیوه های کنترل و تسلط بر غریزه ی جنسی است؛ ضمن تأکید بر اهمیت موضوع فوق، به مهمترین روش های کنترل میل جنسی اشاره می شود :

روزه داري پیامبر اسلام (ص) می فرماید : «ای گروه جوانان هر کدام از شما که قدرت ازدواج دارد، ازدواج کند و اگر برای وی مقدور نیست، روزه بگیرد؛ زیرا روزه شهوت جنسی را کنترل می کند» (صبور اردوبادي، 1367 : ص108).

ورزش های بدني ورزش های بدنی نظیر کوهنوردی، شنا و ... نیز می توانند انسان را در مراقبت و تسلط بر این غریزه کمک کنند.

رعایت حدود شرعي رعایت قوانین شرعي، از جمله طریقه ی سخن گفتن زنان با مردان است که باید از جانب زنان مراعات شود؛ یعنی در تکلم و سخن گویی با مردان از خود نرمی و عشوه گری نشان ندهند و توجه مردان را به خود جلب نکنند؛ بلکه چنان با جدیت و قاطعیت سخن گویند که هیچ علامت دلربایی دیده نشود (کجباف، 1381 : ص160). امام خمینی در تحریرالوسیله می فرماید : مکالمه زنان با مردان در صورتی که تهییج کننده باشد (با نرمی گفتار و نیکویی صدا) حرام است (خمینی، 1360 : ص236).

مسأله ی دیگر، توقف نکردن زن و مرد نامحرم در محل خلوت است. امام خمینی در رساله احکام می فرماید : اگر مرد و زن نامحرم در محل خلوتی باشند که کسی در آن جا نباشد و دیگری هم نتواند وارد شود، چنان چه بترسند که به حرام بیفتند، باید از آن جا بیرون بروند.

از مجموع آن چه به طور مختصر در بررسی کنترل میل جنسی مطرح شد، این نتیجه به دست می آید که کنترل نگاه و چشم، کنترل خیال و فکر، روزه داري، ورزش و در نهایت حفظ حریم زن و مرد و رعایت حدود شرعي، انسان را بر طغیان میل جنسی مسلط خواهد ساخت (کجباف، 1381 : ص106).

انحرافات جنسی همان طور که پیش از این بیان شد، در دوره بلوغ، هویت جنسی از طریق تمایل به جنس مخالف شکل می گیرد و آمادگی برای ازدواج به وجود می آید؛ در صورتی که از طریق ازدواج به شیوه های صحیحی که بعد از این بیان خواهد شد، تمایلات جنسی ارضا شود، سلامت روانی پدید می آید؛ در غیر این صورت ممکن است به اختلال جنسی- روانی و در نهایت به انحراف جنسی بیانجامد.

روش های مختلفی در بررسی معیارها و تعریف «انحراف» یا «غیرعادی بودن» رفتار جنسی وجود دارد : روش آماری : بر اساس این معیار، رفتاری را که اکثریت جامعه انجام می دهند و مورد قبول آن ها است، رفتار عادی تلقی می شود و هر رفتار جنسی که کمیاب و نادر تحقق می پذیرد، انحراف جنسی محسوب می شود (Hyde, 1986 : 458). روشن است که این معیار از انحراف نمی تواند صحیح و درست باشد؛ زیرا از یک طرف، برخی رفتارهای جنسی سالم در میان افراد به ندرت انجام می گیرد و نمی توان به آن انحراف گفت؛ از طرف دیگر چه بسا جامعه ای به یک انحراف جنسی مبتلا شود و همه گیر بودن آن رفتار، نمی تواند معیار سلامت باشد.

متأسفانه این معیار، درباره ی کنش های روانی و اجتماعی انحراف های جنسی اشخاص، هیچ گونه اطلاعی را به انسان ارائه نمی دهد.

روش جامعه شناختی : در این روش، مشکل وابستگی فرهنگی آشکارا روشن است. یک جامعه شناس، انحراف جنسی را شکستن قوانین اجتماعی می داند. بر اساس این معیار، تفاوت های فرهنگی باعث می شود که در هر جامعه ای نوع خاصی از رفتارهای جنسی انحراف شمرده شود که دست کم مخصوص همان جامعه است. چه بسا در جامعه یا فرهنگ خاصی، یک رفتار جنسی انحراف شمرده شود، ولی همان رفتار در جامعه ی دیگر عادی و طبیعی باشد.

روش روان شناختی جدید : بر اساس این روش، یکسری معیارهای کلی وجود دارد که بر اساس آن ها می توان انحراف جنسی را تشخیص داد. آرنولد باس [16] در کتاب آسیب شناسی روانی خود سه معیار برای تشخیص انحراف جنسی ارائه کرده است :

1 فرد از انجام آن ناراحت و در رنج است.

2 عدم کفایت

3 عجیب و غریب بودن

وی معیار سوم را چنین توضیح می دهد که عجیب و غریب بودن یک رفتار جنسی در فرهنگ های مختلف، متفاوت است؛ اما دو معیار دیگر به طور تقریبی در هر فرهنگی می تواند مطرح باشد. آرنولد باس معیار چهارمی را اضافه نموده و آن آسیب بدنی یا روانی به خود شخص یا دیگران است. رفتارهای جنسی که موجب صدمه ی بدنی یا روانی به خود فرد یا آزار دادن دیگری باشد، نیز انحراف و غیر طبیعی خوانده می شوند (همان : ص 460). کاپلان [17] و سادوک [18] معتقدند که با توجه به پیچیده بودن رفتارهای جنسی بشر نمی توان دقیقاً رفتار جنسی طبیعی را ترسیم کرد. آن ها عقیده دارند که حتی در برخی شرایط که مورد قبول دیگران نیست، رفتار جنسی می تواند طبیعی باشد؛ از جمله این که : «روابط جنسی فرد با همسر خود به تنهایی صورت نگیرد، یا روش های تحریک جنسی به اعضای جنسی اولیه منحصر نباشد یا حتی رفتار جنسی به اوج لذت متقابل رضایت بخشی منجر نگردد؛ در چنین شرایطی باز هم رفتار جنسی طبیعی و بهنجار است.» (کاپلان؛ سادوک، 1368 : ص 11)

کاپلان و سادوک معیارهای رفتار جنسی غیرطبیعی را چنین تبیین می کنند : «در شرایط فوق و معیارهای محدود بالا، اگر رفتارها وسواس گونه، انحصاری، مخرب یا همراه با اضطراب و احساس گناه شدید باشند، می توان آن ها را انحراف نامید» (همان).

انحراف جنسی از دیدگاه اسلام، به رفتارهای جنسی گفته می شود که خارج از حدود فطرت و توأم با نگرانی و اضطراب است. برخی از این انحرافات در متون اسلامی و دینی عبارتند از :

1 زنا (آمیزش جنسی با غیر همسر مشروع خود)

2 لواط (هم جنس گرایی مرد با مرد)

3 سحاق (هم جنس گرایی زن با زن)

4 آمیزش با محارم (مثل مادر، خواهر،...)

5 خودارضایی و خودتحریکی (استمنا)

6 آمیزش با چهارپایان، حیوان خانگی (وطی بهایم)

7 آمیزش با کودکان (کودک خواهی)

8 دیاثه (بی تفاوتی مرد هنگامی که همسرش با دیگری آمیزش می کند)

9 قیاده و دلالی (واسطه گری نامشروع)

10 مبدل پوشی (پوشیدن لباس های زنانه توسط مردان و برعکس)

11 عریان گرایی (خودنمایی جنسی)

12 چشم چرانی (نظربازی)

آثار هر یک از انحرافات جنسی در زندگی فردی، اجتماعی و خانوادگی انسان چنان آسیب رسان است که موجب اختلالات روحی و روانی خواهد شد. با بررسی آیات و روایات معصومین (علیهم السلام) اثرات هر یک از موارد فوق را می توان شناخت. در این رابطه به بعضی از انواع انحرافات اشاره می شود :

الف) زنا خداوند متعال در سوره اسری آیه 32 می فرماید : «و لاتقربوا الزنی انه کان فاحشه و ساء سبیلا»، «به زنا نزدیک نشوید، زیرا کاری زشت و بد راهی است.» خداوند زنا را حرام کرده است و حرمت آن را در آیات بسیاری از سوره های مکی مانند فرقان و اسراء و سوره های مدنی مانند نور و ممتحنه تأکید کرده است. به طور طبیعی، زنا آثار روانی خاصی را بر مرد و زن ایجاد خواهد کرد؛ از نظر روانی در هنگام عمل جنسی نامشروع میان مرد و زن، ترس و اضطراب وجود دارد؛ ترس از رسوایی در آینده و اضطراب نسبت به این که مرد پس از ارضای جنسی، زن را رها کند و همانند کالایی معیوب در جامعه باقی گذارد. ترس از این که هر دو مرتکب قانون شکنی شده اند و قانون آنان را مجازات خواهد کرد و به خصوص اگر اعتقاد دینی داشته باشند، علاوه بر ترس و اضطراب قانون شکنی، احساس گناه هم می کنند و دلیل آن پشیمانی مکرری است که در زمان گذشته و حال میان چنین افرادی دیده شده است. آثار زنا در فرزندان زنا نیز ایجاد می شود. امام صادق (ع) درباره زنازادگان می فرماید : «این فرزندان به حرام تمایل دارند و قوانین دین را سبک می شمارند و در معاشرت بد اخلاق هستند.» (رک. فلسفی، 1342 : ص145)

امام رضا (ع) در حدیث دیگری درخصوص علت حرمت زنا این گونه می فرماید : «علت حرمت زنا، فساد اجتماعی و فردی و از بین رفتن پیوند ارث و قطع ریشه و نسب ارتباط های خانوادگی و رابطه پدر فرزندی است. زن زناکار نمی داند از نطفه کدام مرد باردار شده و فرزندش متعلق به کیست؟ زنازاده نمی داند پدرش کیست؟ پیوند خویشاوندی از بین می رود و قرابت شناخته شده ای نمی ماند.»

پیامبر گرامی اسلام (ص)، مسلمانان را از زنا برحذر داشته و آن را با شش ویژگی توصیف کرده است : «ای مسلمانان، از زنا بپرهیزید؛ به درستی که در آن شش ویژگی وجود دارد : سه خصوصیت در دنیا و سه خصوصیت در آخرت؛ اما آثار دنیوی آن عبارتند از : 1 نور و روشنایی چشم را از بین می برد 2 فقر را به دنبال دارد 3 عمر را کوتاه می کند و آثار آخرتی آن عبارتند از : 1- سخت گیری در حساب اعمال در آخرت 2- موجب غضب خدا می شود 3 موجب جاوید ماندن در آتش جهنم خواهد شد.»

از پیامبر اسلام (ص) روایت شده که فرمود : «وقتی که کسی زنا می کند، روح ایمان از او جدا می شود.» امام محمد باقر (ع) در تفسیر این سخن پیامبر فرمود : «قول خدای تعالی که فرمود : و آنان را به روحی از جانب خود تأیید نموده، همین روح است که (در اثر زنا) از او مفارقت خواهد کرد» (حر عاملی، 1403 ق : ج14، ص235). یکی از آثار زنا، به عنوان کیفر اجتماعی زناکار این است که اسلام از ازدواج مؤمنان پاک با مرد یا زن زناکار منع فرموده است : «الزّانی لاینکح الاّ زانیه او مشرکه و الزّانیه لاینکحها الاّ زان او مشرک و حرّم ذلک علی المؤمنین.»

علامه طباطبایی ذیل آیه فوق می فرماید : «زناکار وقتی زنای او شهرت پیدا کرد و حد بر او جاری شد، ولی توبه نکرد، حرام است که با زن مسلمان و پاک ازدواج کند؛ بلکه باید با زن زناکار یا مشرک ازدواج کند و هم چنین است زن زناکار.» (طباطبایی، 1397ق : ص80) این کیفر در واقع یک نوع طرد و اخراج از جامعه اسلامی است. در این زمینه احادیث فراوانی وجود دارد؛ امام صادق (ع) فرمود : «با مرد و زنی که به زنا مشهور است، ازدواج نکنید؛ مگر این که بدانید توبه کرده اند.» (فلسفی، 1348 : ص151)

(ب) هم جنس خواهی یکی دیگر از انحرافات جنسی، آمیزش با هم جنس است. چنین آمیزشی برخلاف فطرت انسانی است. در خلقت و آفرینش طبیعی و فطری، مرد برای زن و زن برای مرد آفریده شده است. همان طور که قرآن کریم می فرماید : «هَنّ لباس لکم و انتم لباس لهنّ»، (بقره، 187) زنان برای مردان، مایه تقوی و مردان هم برای زنان، لباس تقوی هستند که با ازدواج یکدیگر را از گناه باز می دارند و به کمال می رسانند. خداوند در قرآن کریم خطاب به مردان قوم لوط که گرایش هم جنس خواهی داشتند می فرماید : «آیا از مردم جهان، با مردان آمیزش می کنید و همسرانتان را که خدا برای شما آفریده است، رها می کنید؟ بلکه شما گروهی تجاوزکار هستید.» (شعرا، 165-166) قرآن هم جنس خواهی را تجاوز از فطرت و خلقت طبیعی معرفی کرده است : «بل انتم قوم عادون»، یعنی شما مردمی هستید که از حد و مرزی که فطرت و خلقت برایتان ترسیم کرده است، تجاوز می کنید.

علت تحریم رابطه جنسی مردان با یکدیگر و زنان با هم، در سخن حضرت امام رضا (ع) چنین آمده است : «علت تحریم لواط و سحاق، به خاطر آن چیزی است که در زنان ترکیب شده و آن چه در طبیعت مردان وجود دارد و به خاطر آثاری که در آمیزش مردان با هم و زنان با یکدیگر وجود دارد و آن ها عبارتند از : 1 انقطاع نسل 2 به هم خوردن تدبیر و نظم زندگی اجتماعی 3 ویرانی دنیا» (حر عاملی، 1403ق : ج14، ص251)

با عمل هم جنس گرایی که نظام طبیعی زوجیت را خدشه دار کرده است، بقای نوع بشر به خطر می افتد، تدبیر و برنامه ریزی نظام اجتماعی مختل شده و نابسامانی دنیا را فرا می گیرد.

(ج) استمنا استمنا به این معنی است که فرد در رابطه جنسی با خود، کاری کند که منی از وی خارج شود. خودارضایی هنگامی رخ می دهد که فرد به قصد انزال منی و لذت جنسی خود را تحریک می کند تا به اوج لذت برسد. از امام صادق (ع) سؤال شد : «استمنا و گناه آن چیست؟» فرمود : «گناهی بزرگ است و خداوند در کتاب خود از این عمل انسان ها را نهی فرموده است. کسی که به چنین عملی دست می زند، گویی با خود ازدواج کرده است؛ اگر از کار وی آگاه می شدم با وی غذا نمی خوردم.» سؤال کننده گفت : «ای فرزند رسول خدا، مأخذ این سخن را که فرمودید از کتاب خداست، برای من بیان کن.» امام فرمود : «فمن ابتغی وراء ذلک فاولئک هم العادون» (مؤمنون، 7 ؛ معارج، 31)، «کسانی که بیرون از آن چه گفته شد، طلب کنند از حد تجاوز کرده اند.» سپس چنین ادامه دادند : «و استمنا خارج از این محدوده است.»

آثار جسمی و روانی استمنا زیانبار است که به برخی از آن ها اشاره می شود :

1 تحریک زیاد هیپوتالاموس و در نتیجه تحریک افراطی غدد جنسی که سبب پرکاری نامتناسب آن ها می شود و بلوغ زودرس را به دنبال دارد.

- 2 کاهش و تخلیه مکرر قوای جسمی و روحی که به ضعف عمومی بدن و بالاخره پیری زودرس می انجامد.
- 3 به علت افزایش جریان خون در اعضای تناسلی، مغز و مراکز حساس دیگر، پیوسته دچار کاهش نسبی جریان خون می شود.
- 4 رکود فکری، اختلال و ضعف حافظه و کاهش اراده در کسانی که استمنا می کنند، دیده می شود.
- 5 ضعف بینایی و بی اشتها و در صورت افراط، ضعف استخوانی و ناراحتی های مفصلی در این افراد شایع است.
- 6 فرد از نظر فکری نوعی توجه نسبتاً مداوم به موضوع های جنسی پیدا می کند که این امر مانع تفکر آزاد وی می شود.
- 7 در مراحل افراطی به ضعف جنسی و انزال زودرس منجر می شود.
- 8 به علت ارضای ناقص و غیرطبیعی، بعد از ازدواج غالباً در امور زناشویی با مشکل مواجه می شوند.
- 9 گوشه گیری، یأس و بی تفاوتی نسبت به مسایل مهم و حیاتی، غم و کدورت روانی از عوارض دیگر آن است.
- 10 در موارد شدید خود آزاری ایجاد شده و فرد از آزار رساندن به خود لذت می برد (صبور اردوبادی، 1367 : ص124).

د) مبدل پوشی یکی دیگر از انحراف های جنسی این است که مردان پوششی زنانه و زنان پوششی مردانه داشته باشند. چنین انحرافی با اختلال هویت جنسی ارتباط دارد؛ یعنی مرد احساس مردانه ندارد و زن در واقع خود را زن نمی شناسد یا حداقل احساس خوشایندی از جنسیت خود ندارد و از این جهت لباس جنس مخالف را می پوشد. امام علی (ع) می فرماید : «از رسول خدا شنیدم که می فرمود : خدا لعنت کند مردانی را که خود را شبیه زنان می سازند و زنانی که خود را به مردان همانند می کنند.»

با تأمل در روایت فوق روشن می شود که مردان و زنان باید متناسب با عرف، سنت و محیط اجتماعی، لباس متناسب خود را بپوشند و اگر کسی لباس جنس مخالف را می پوشد، ناشی از نقص ها و کمبودهایی است که در جنسیت خود می یابد. نگرش او به خودش نادرست است و باید اصلاح شود.

ه) عریان گرایی اسلام به حجاب زن و مرد توجه خاصی نموده و مردان و زنان را موظف نموده است که عورت خود را از نامحرم بپوشانند و تنها مورد استثنا، زن و شوهر است که می توانند اندام جنسی یکدیگر را ببینند. هیچ مرد و زن نامحرمی از نظر اسلام مجاز نیستند که اندام جنسی یا حتی زیبایی های ظاهری خود را در معرض تماشای دیگری بگذارند؛ مگر در موارد خاصی که به سبب رابطه خویشاوندی به میزان معینی مجاز می شوند. با توجه به ضرورت حجاب در اسلام، نه تنها عریان گرایی، بلکه هر گونه بی حجابی هم نهی شده است.

و) چشم چرانی

همان طور که پیش از این مطرح شد، اسلام به منظور پیشگیری از انحراف جنسی، به مردان و زنان مؤمن دستور می دهد که نگاه خود را از نامحرم فرو پوشند. کسانی که از امر خدا تجاوز کرده و به طور مکرر نگاه شهوت آلود به زنان می نمایند، مرتکب حرام شده و منحرف جنسی شناخته می شوند. خداوند متعال می فرماید : «ای پیامبر به مؤمنان بگو چشمهایشان را فروپوشانند و دامن خویش را محافظت کنند. این برای آنان به پاکی نزدیکتر است. خدا به آن چه مؤمنان انجام می دهند، آگاه است و به زنان مؤمن نیز بگو که چشمان خویش را از مردان نامحرم

منظور از کنترل نگاه، همان طور که از معنی واژه «غض نظر» در آیه برمی آید، فرو پوشاندن چشم و ادامه ندادن نگاه است. در حدیثی که از امام محمد باقر (ع) نقل شده، چنین آمده است: «نخستین نگاه اشکال ندارد؛ اما نگاه دوم به زیان توسست و نه به نفع تو و در نگاه سوم هلاکت است.» (حر عاملی، 1403ق : ج14، باب 104، ح8) از سوی دیگر، در پاداش کسی که نگاه خود را از حرام باز دارد، امام صادق (ع) می فرماید: «هرگاه کسی به زنی نگاه کند، سپس سر به سوی آسمان بلند کند یا چشم بیپوشاند، پیش از آن که نگاهش باز گردد، خداوند از زنان بهشتی او را تزویج خواهد کرد.» (همان) در این حدیث، کنترل نگاه با برگرداندن آن به سوی چیزی است که انسان را به یاد خدا بیندازد یا دست کم از موضوع مورد توجه بکاهد. در عروة الوثقی، راجع به نگاه مرد و زن نامحرم به یکدیگر آمده است که جایز نیست مرد به زن بیگانه (نامحرم) نگاه کند و هم چنین نگاه زن به مرد اجنبی نیز جایز نیست؛ مگر برای ضرورت (از قبیل تشخیص بیماری و درمان) آن هم با شرایط خاصی که در عروة الوثقی ذکر شده است (رک. یزدی، 1409ق : ص805). امام خمینی (ره) می فرماید: «نگاه مرد به صورت و دو دست زن تا مچ، بدون قصد لذت برای بار اول جایز است؛ ولی تکرار آن جایز نیست.» (امام خمینی، 1390ق : ج2، ص243) از آن جا که انحرافات جنسی دیگر، از قبیل حیوان خواهی (وطی بهایم)، کودک خواهی، دیاته، قیاده و زنا با محارم نسبت به دیگر انحرافات از فراوانی کمتری در جامعه برخوردار است، از توضیح آن ها صرف نظر می شود.

رفتار جنسی در روابط زناشویی

الف- عوامل ایجاد رفتار جنسی مطلوب در روابط زناشویی

1- رضایت زوجین در انتخاب یکدیگر رفتار جنسی مطلوب در روابط زناشویی، زمانی تحقق پیدا می کند که زن و مرد به ازدواج با یکدیگر راضی باشند و بدون اکراه و اجبار پیوند زناشویی را پذیرفته باشند. امام صادق (ع) می فرماید: «با هر زنی که می خواهی ازدواج کن و آن چه را که دیگران یا والدین تو برای تو می خواهند، رها کن» (فلسفی، 1352 : ص259). رغبت و میل به همسر یکی از ارکان ارضای غریزه ی جنسی است. رضایت زن و شوهر در انتخاب یکدیگر، فواید زیادی در استحکام خانواده دارد که از آن جمله، ارضای صحیح و کامل غریزه ی جنسی است. عموماً رضایت از یکدیگر، محبت و دوستی را به وجود می آورد و در پرتو علاقه و مهربانی نسبت به هم، خواسته های یکدیگر را مراعات خواهند کرد.

2- رعایت احترام و محبت متقابل زوجین در راستای استحکام خانواده و ایجاد یک رابطه جنسی سالم و معتدل، باید به روابط میان خود بر اساس صمیمیت و احترام توجه کافی داشته باشند. امام صادق (ع) در این رابطه می فرماید: «مرد در پیوند میان خود و همسرش از سه چیز بی نیاز نیست: همدلی با زن تا از این راه محبت و دل بستگی وی را به خود جلب کند و حسن خلق و متوجه کردن دل زن به سوی خویش با قیافه ای که در چشم زن خوشایند باشد و توسعه دادن معیشت همسر. زن نیز در ارتباط میان خود و همسر همدلش، از سه خصلت بی نیاز نیست: خویشن داری از هر آلودگی تا دل شوهر در اعتماد به وی در هر خوش و ناخوش مطمئن باشد و واری و مراقبت حال شوهر تا اگر لغزشی از او سر زد، شوهر با او مهربان باشد و اظهار عشق به شوهر با دلربایی و زیبا ساختن خویش در چشم وی.» (الحرانی، 1404ق : ص323) مرد باید ابراز نیاز کند و زن به نیاز مرد توجه داشته باشد و هم چنین هرگاه زن نیاز داشته باشد، به گونه ای که به شوهر خود نشان دهد، نیاز خود را آشکار

سازد و شوهر پاسخ مناسب را ابراز کند. در چنین رابطه ای زن باید با مرد خود مهربان و پاکدامن باشد. زیبایی های خود را برای همسرش آشکار سازد و در خلوت، مرد هرچه از زن بخواهد در اختیار او بگذارد (حر عاملی، 1403ق : ج14، باب6، ح2). مرد نیز باید زن را نعمت الهی بداند که خداوند به وی ارزانی داشته و با او به نیکویی معاشرت نماید و به فرمایش قرآن عمل کند که فرمود : «و عاشروهنّ بالمعروف»، (نساء، 19)

3- پرهیز از حیای منفی زن و شوهر محرم اسرار یکدیگرند و باید به یکدیگر اعتماد کنند؛ در صورتی که مشکل جنسی داشته باشند، برای یکدیگر بازگو کنند و گاهی نیازمند مشاور یا روان شناس بوده تا به آن ها در حل مسایل کمک کنند. زن و شوهر باید بدانند، هیچ کس (حتی پدر و مادر) به اندازه آن دو نسبت به آن ها نزدیک نیست و در امور جنسی فقط زن و شوهر هستند که می توانند از مسایل و مشکلات جنسی یکدیگر با خبر باشند و هیچ گونه شرم و حیایی بین آن دو در این رابطه معنا ندارد.

4- تفاهم و توافق میان همسران در روابط جنسی زن و شوهر باید در ارضای نیاز جنسی به تفاهم و توافق نظر برسند و قبل از انجام مقاربت جنسی، آمادگی های روانی و جسمانی لازم را کسب کنند. ادراک متقابل و رعایت شرایط یکدیگر، باعث ارضای کامل، صحیح و دو جانبه ی غریزه جنسی همسران خواهد شد.

5- رعایت اخلاق جنسی در روابط جنسی زناشویی، ضروری است که زن و شوهر به طور کامل مراقب گفتار و رفتار خود باشند و از ادای عباراتی که موجب تحقیر دیگری شود بپرهیزند؛ زیرا در غیر این صورت، وضعیت روانی یکدیگر را مختل ساخته و این اختلال بر کنش جنسی آن ها تأثیر منفی خواهد گذاشت؛ به طوری که ممکن است موجب سردی شده و از ادامه ی آمیزش جنسی ممانعت به عمل آید؛ حتی گاه ممکن است باعث عصبانیت زوجین شده و خشونت را به دنبال داشته باشد. لازم است همسران در روابط زناشویی به اصول اخلاقی پای بند بوده و احساسات منفی خویش را کنترل نمایند و در صورت عدم ارضای جنسی به امور اخلاقی وفادار باشند.

ب- آداب آمیزش جنسی بسیاری از احکام و آداب آمیزش جنسی در نگاه اسلام، به منظور ایجاد تعادل میان کمیت و کیفیت چنین فعالیتی است. احکامی نظیر :

استحباب عجله نکردن هنگام مقاربت (رک. یزدی، 1409ق : ص801)

استحباب ملاعبه قبل از آمیزش (همان)

رعایت اوقات مستحب و مکروه که در رساله های عملیه آمده است. از جمله اوقات حرام آمیزش، ایام عادت ماهانه و مدت معینی پس از زایمان است که مردان از آمیزش جنسی با زنان منع شده اند. اوقات دیگری که آمیزش حرام شمرده شده، روزهای ماه مبارک رمضان است که از اذان صبح تا اذان مغرب مردان و زنان باید از آمیزش امتناع کنند و در صورتی که از روی اراده و اختیار به آمیزش جنسی بپردازند، قضا و کفاره واجب می شود (همان). هم چنین در حال احرام (در ایام حج) نه تنها آمیزش جنسی، بلکه بوسیدن و لمس کردن و نظر کردن به شهوت، بلکه هر لذتی از زنان منع شده است (امام خمینی، 1390ق : ج1، ص419).

رعایت آداب شب زفاف به عنوان اولین تجربه ارضای نیاز جنسی؛ این امر از اهمیت زیادی برخوردار است به گونه ای که در کتاب های فقهی در ابواب نکاح، بابی را به آن اختصاص داده اند. در این شب، مستحباتی وجود دارد که

به عنوان آداب زفاف مطرح می شود :

میهمانی دادن به دوستان و خویشاوندان که موجب ایجاد شادی و نشاط می شود و از لحاظ روان شناختی تأثیر مهمی در روابط زناشویی خواهد گذاشت.

با وضو بودن عروس و داماد در شب زفاف؛ زیرا وضو نور است و باعث نورانیت قلب می شود و کدورت ها را از بین برده و با آرامش به انجام آمیزش جنسی می پردازند.

مستحب است که عروس و داماد دو رکعت نماز بجا آورند و بعد از نماز با خدا راز و نیاز کنند. پس از نماز این دعا توصیه شده است : «خدایا الفت، مودّت و رضایت زن را نسبت به من و رضایت مرا نسبت به او بر من ارزانی دار و میان ما را به بهترین وجه مجتمع فرما و نیکوترین الفت را به ما عطا کن، همانا تو حلال را دوست می داری و حرام را زشت می شماری.»

مستحب است، مرد رو به قبله دستش را بر پیشانی زن قرار دهد و بگوید : «خدایا این زن را به امانت از تو گرفتم و با کلمات تو او را حلال کردم، اگر از این زن فرزندی به من مقرر فرمودی، او را پر برکت و پارسا و از شیعیان خاندان پیامبر اسلام (ص) قرار ده و برای شیطان در او بهره ای قرار مده» و پس از آن مرد با همسر خود به آمیزش جنسی بپردازد و افراط و زیاده روی نکند و با این وجود، وضع همسر خود را رعایت نماید.

اسلام به مردان اجازه نمی دهد که به زنان و میل جنسی آن ها بی توجه باشند؛ به گونه ای که بر مردان واجب کرده است که دست کم در طول چهار ماه یکبار با همسر خویش آمیزش داشته باشند و از سوی دیگر افراط نیز نباید صورت گیرد و هر گاه نیاز مرد برآورده شد، بسنده کند و به امور دیگر بپردازد. هم چنین به زنان توصیه کرده است که حقوق مردان را رعایت کنند؛ حتی پیامبر (ص) به زنان فرمود : «لا تطولن صلاتکّن لتمنعن ازواجکّن»، «با طولانی ساختن نماز خویش، مانع خواسته همسران خویش نشوید.» (حر عاملی، 1403ق : ج14، ص117)

ج- عوامل افزایش بهره مندی جنسی در روابط زناشویی

1- عوامل رفتاری پوشش زیبا و مناسب، خودآرایی، رعایت پاکیزگی و اصول بهداشتی

زن و شوهر برای ایجاد رضایت در یکدیگر، خود را باید آراسته سازند. آراستگی ظاهری در لباس پوشیدن و آرایش مناسب دیده می شود. ائمه معصومین (ع) در روایات زیادی به مردان و زنان توصیه کرده اند که خود را برای یکدیگر بیارایند. امام محمد باقر (ع) می فرماید : «سزاوار نیست که زن خود را بدون آرایش نگهدارد؛ هرچند با آویختن گردنبندی به گردن باشد و هم چنین شایسته نیست که زن هرچند هم سالمند و بزرگسال باشد، دست خویش را حتی اگر با کمی حنا هم شده، بدون خضاب بگذارد.» امام صادق (ع) حقوق مرد بر زن را استفاده از بهترین بوی خوش، پوشیدن لباس های زیبا و بهترین نوع آرایش و آماده کردن خود برای شوهر دانسته است (حر عاملی، 1403ق : ج14، باب6، ح2).

نکته ی قابل توجه این است که تشویق زنان به استفاده از لباس های زیبا و آرایش به عنوان حق شوهر، تنها به محیط خانه اختصاص دارد و اسلام به زنان اجازه نداده است که خارج از خانه خود را آرایش کنند یا معطر و خوشبو سازند؛ زیرا هم خود در معرض گناه قرار می گیرند و هم دیگران را در معرض گناه قرار می دهند. علاوه بر آرایش کردن زنان برای شوهران، اسلام به مردان نیز توصیه کرده است که خود را برای همسرانشان بیارایند. امام موسی بن جعفر (ع) را مشاهده کردند که محاسن خود را خضاب کرده است. راوی سؤال می کند : آیا خضاب کرده اید؟ فرمود : بلی، آماده ساختن مرد و آرایش کردن وی از جمله چیزهایی است که عفت زنان را

زیاد می کند؛ برخی از زنان عفت خود را رها کرده اند؛ به دلیل این که شوهران آن ها به آرایش خویش توجه نمی کنند. آیا وقتی آرایش نکرده ای، دوست داری او را بر همان حالی ببینی که او تو را می بیند؟ راوی پاسخ می دهد : نه، حضرت می فرماید : پس او هم از تو انتظار آراستگی دارد؛ سپس می فرماید : از اخلاق پیامبران تمیزی، خوشبویی، تراشیدن مو و آمیزش با همسر است.» (همان)

از این گونه احادیث می توان نتیجه گرفت که آراستگی ظاهر مخصوص زنان نیست؛ بلکه مردان هم باید خود را بیارایند و لباس تمیز و زیبا بپوشند؛ به ویژه آراستگی و پاکیزگی هر یک از زن و شوهر قبل از آمیزش جنسی، در ارضای بهتر میل جنسی مؤثرتر است.

رعایت موازین عاطفی در رفتار

ابراز محبت و توجه به عواطف یکدیگر در رفتارهای جنسی زناشویی از مواردی است که در ارضای بهتر و بهره مندی بیشتر همسران بسیار مؤثر خواهد بود.

2- عوامل کلامی رعایت موازین عاطفی در گفتار

یکی از عوامل مؤثر در روابط زناشویی این است که زن و شوهر از به کار بردن کلمات زشت و توهین آمیز دوری کنند؛ لیکن می توانند در ابراز محبت با سخنانی که باعث تهییج و تحریک جنسی است، همراه با رعایت احترام یکدیگر، بهره مندی جنسی در روابط زناشویی را افزایش دهند.

به کارگیری جاذبه های کلامی

لحن زیبایی کلام و استفاده از واژه های خوشایند و زمینه سازی مناسب برای بروز رفتار جنسی مطلوب یکی از مهمترین عوامل افزایش بهره مندی جنسی در روابط زناشویی به شمار می آید. باید در نظر داشت که در دستورات اسلامی سخن گفتن به هنگام آمیزش به میزان کم توصیه شده است و خوب است اگر کلامی گفته می شود، در جهت ایجاد جاذبه و کشش بین زوجین باشد.

د- آثار و پیامدهای رفتار مطلوب جنسی در روابط زناشویی یکی از مؤلفه های اصلی رضایت زناشویی، رفتار جنسی مطلوب در روابط میان همسران است؛ اگر رفتار جنسی به طور مطلوب و رضایت بخش تحقق پذیرد، آثار و پیامدهای نیکویی به دنبال خواهد داشت که از آن جمله می توان به استحکام نظام خانواده، سلامت روانی و جسمانی زن و مرد و در مجموع سلامت اعضای خانواده، پیشگیری از بروز پرخاشگری و عصبانیت در زوجین، پیشگیری از بروز اختلالات و انحرافات جنسی، جلوگیری از نزاع و اختلاف خانوادگی و در نهایت کاهش آمار طلاق اشاره کرد. یکی از علل عمده اشاره شده در تحقیقات و پژوهش های گوناگون پیرامون علل طلاق و از هم گسستگی خانواده ها، عدم رضایت مطلوب جنسی در کنش متقابل همسران است. طی بررسی های گوناگون روشن شده است که یکی از عوامل اختلاف همسران در هنگام مراجعه به مراکز مشاوره، نارضایتی جنسی زوجین و نرسیدن به اوج لذت جنسی بوده است. نتیجه مشاهدات در تجربیات بالینی و مشاوره ای نشان می دهد که باید به این مسأله به عنوان یک موضوع جدی در حل اختلافات زوجین توجه زیادی مبذول داشت و تحقیقات و پژوهش های گسترده ای را دنبال نمود. [19]

و سرانجام با توجه به مباحث فوق روشن شد که رفتار جنسی مطلوب و طبیعی و ارضای نیاز جنسی به شیوه ی معقول و در حد اعتدال، عامل مؤثری در سلامت روانی و جسمانی افراد خواهد بود. از طرف دیگر، به منظور

پیشگیری از بروز انحرافات اخلاقی و تأمین بهداشت روانی تمایلات جنسی، لازم است دوره های عمومی آموزش جنسی را برای نوجوانان و جوانان طراحی نمود و در این راستا رسانه های گروهی سالم را جایگزین فرستنده های مسموم ساخت. به ویژه بر عهده ی سازمان ها و نهادهایی از قبیل آموزش و پرورش، وزارت علوم، بهداشت و درمان و نیز متولیان فرهنگی کشور است که با طرح برنامه ها و تمهیدات لازم و نیز محتوای مشخص و تعیین مربیان ویژه، (با توجه به ظرافت خاص مباحث مذکور) اطلاع رسانی سالم را در این زمینه پیگیری نمایند. قابل تذکر است که مباحث ارائه شده می بایست از یک سو با فرهنگ ایرانی و از سویی دیگر با فرهنگ دینی و مذهبی هماهنگ بوده و با عرف متداول تعارضی نداشته باشد و نیز باید توجه کرد که شیوه ی ارائه به صورت های گوناگون و متنوع آموزشی (سمینار، سخنرانی و کلاس)، هنری (فیلم، تئاتر و...) و تبلیغی (پوستر، تراکت، جزوه تبلیغی و...) باشد تا جذابیت لازم را پیدا کند و امکان پیشگیری و حل مشکلات احتمالی را فراهم سازد. چنان که پیش از این اشاره شد، روشن شده است که بسیاری از اختلافات همسران، در نتیجه ی عدم ارضای صحیح و مطلوب نیاز جنسی که در پی عدم اطلاع از چنین فرایندی است، پدید می آید. جهت حل مشکلاتی از این قبیل نیز باید آموزش های جنسی پس از ازدواج را در مراکز مشاوره ایجاد یا تقویت نمود. متأسفانه، با وجود فراوانی و وسعت اطلاعات در این حوزه، به فرهنگ غنی اسلام و قرآن و به ویژه سخنان اهل بیت عصمت و طهارت (ع) توجه کمتری شده است و لزوم عنایت بیشتر مسئولین و متولیان فرهنگی- تربیتی جامعه می رود.

فهرست منابع : قرآن کریم

- الحرانی، ابومحمدالحسن : «تحف العقول»، قم، مؤسسه نشر اسلامی، چ دوم، 1404ق.
- حراعلی، محمدبن الحسن : «وسایل الشیعه»، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چ پنجم، 1403ق.
- خمینی، سید روح الله : «تحریرالوسیله»، قم، مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، چ دوم، 1390ق.
- خمینی، سید روح الله : «رساله احکام»، تهران، انتشارات اسماعیلیان، 1360.
- دُبس، موریس : «مراحل تربیت»، علی محمد کاردان، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چ هفتم، 1362.
- صبور اردوبادی، احمد : «نگاه پاک زن و نگاه های آلوده به او»، تهران، انتشارات امیرکبیر، 1367.
- طباطبایی، سید محمدحسین : «المیزان»، سید محمد باقر موسوی همدانی، انتشارات محمدی، 1397ق.
- فلسفی، محمد تقی : «بزرگسالان و جوان»، تهران، هیأت نشر معارف اسلامی، چ دهم، 1352.
- فلسفی، محمد تقی : «جوان»، تهران، هیأت نشر معارف اسلامی، چ پانزدهم، 1348.
- فلسفی، محمد تقی : «کودک»، تهران، هیأت نشر معارف اسلامی، چ پانزدهم، 1342.
- کاپلان، هارولد ؛ سادوک، بنیامین : «خلاصه روانپزشکی»، نصرت الله پور افکاری، تبریز، انتشارات ذوقی، چ اول، 1368.
- کجباف، محمد باقر و همکاران : «بررسی رابطه رضایت زناشویی و بروز اختلالات روانی دختران»، مجله مطالعات زنان، پژوهشکده دانشگاه الزهرا، تهران، بهار 1383.
- کجباف، محمد باقر : «روان شناسی رفتار جنسی»، تهران، نشر روان، چ دوم، 1381.
- کی نیا، مهدی : «مبانی جرم شناسی»، تهران، نشر دانشگاه تهران، 1362.
- گروهی از نویسندگان : «روان شناسی رشد»، رحمانیان، تهران، انتشارات آگاه، چ دوم، 1367.

- يزدي، سيد محمد كاظم : «العروة الوثقى»، بيروت، مؤسسة الاعلمى للمطبوعات، چ دوم، 1409ق.
- Bancroft, J, "Human Sexuality and its Problems", Edinburgh, Churchill Living stone, 1983. ?
- ? Hyde, J, "Understanding human Sexuality", Mc. Grow, New York, 1986.
- ? Lindzy & Thompson, "Psychology", New York, Worth Publishers, INC, 1988.
- ? Shahid Athar, "Sex Education, Teenage Pregnancy, Sex and marriage : Islamic Perspective",
.Indiana University School of medicine, 1990

پى نوشت ها :

* - استادیار گروه روان شناسی دانشگاه اصفهان

[1] - Anton Van Leeuwenhok

[2] - John Ham

[3] - Oscar Hertwing

[4] - Kinsey

[5] - Hunt

[6] - Sex or Sexuality

[7] - Sexual Identity (Gender Identity)

[8] - Robert Stoller

[9] - Sex role

[10] - John Money

[11] - Elderman, M.W

[12] - Hopkins, J

[13] - Loeis Haris Poul

[14] - Ford

[15] - Beach

[16] -Arnold Buss

[17] -Kaplan,H

[18] -Sadock's, B

[19] - از تحقیقات انجام شده در این زمینه، پژوهش هایی است که درباره بررسی رابطه ی رضایت زناشویی و بروز اختلالات رفتاری دختران در شهرستان اصفهان انجام گرفته و مؤلف مقاله با همکاری دانشجویان و همکاران خود به این نتیجه رسیده است که هرگاه رضایت زناشویی بین زوجین تقویت شده و افزایش یابد، اختلالات رفتاری فرزندان به نحو چشمگیری کاهش می یابد. (رک. کجاف، 1383)